

ПІЗНАННЯ ПРИРОДИ РІДНОГО КРАЮ – ОДНА З НЕОБХІДНИХ УМОВ САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ

Волік О.В.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Людина є частиною природи, і яких би вершин не досягли наука і виробництво, але все одно ми залишаємося залежними від природного середовища. Володимир Вернадський писав, що “людство, як жива речовина, нерозривно пов’язане із матеріально-енергетичними процесами певної геологічної оболонки землі – її біосфери. Воно не може фізично бути від неї незалежним ні на одну хвилину...”¹. Проте це стосується не тільки нашого матеріального існування, але і духовного життя. Відомо, що характер господарства тієї чи іншої країни залежить від наявних на її території природних умов та ресурсів, а от чи впливає оточуюча природа на риси менталітету народу, чи відіграє якусь роль для людини в ототожненні себе із цілою нацією?

Ідеї про визначальну роль природи у житті суспільства висловлювалися ще античними мислителями (Платоном, Арістотелем). У 18 ст. в суспільних науках виник новий напрямок – географічний детермінізм. Представники цієї течії вважали, що розвиток всього суспільства, окремих народів, особливості менталітету, культури, побуту, навіть політичного устрою залежать від природних умов (клімату, рельєфу, ґрунтів, гідросітки та ін.). Основоположником географічного детермінізму був Ш. Монтеск’є. Цікавою є його думка, про те, що “національна вдача народу може змінюватися під впливом кліматичних умов: під впливом холодного клімату народ робиться відважним, мужнім, у нього здорова мораль, а по мірі того, як теплішає клімат, у вдачі народу появляються негативні зміни, негативні моральні якості”². У 19 ст. ідеї географічного детермінізму отримали розвиток у роботах Бокля, Ріхтера, Ратцеля та ін. Варто зазначити, що представники цієї течії часто абсолютизували вплив природних факторів, іноді впадали у крайності. У радянський час ідеї географічного детермінізму засуджувалися і вважалися ворожими, натомість визначальним чинником у розвитку суспільства вважався економічний. Очевидно, істина лежить десь посередині: не можна весь розвиток суспільства робити залежним тільки від оточуючого середовища, але природа безумовно накладає відбиток на культуру, побут, психологію людей. Становлення народу обов’язково відбувається на якійсь території, що має свої кліматичні, орографічні, гідрологічні та ін. особливості. Вони входять у свідомість людини разом з мовою, звичаями, традиціями, побутом і утворюють певну цілісність (психологічний образ), на основі якої відбувається усвідомлення індивідом своєї приналежності до певної нації. На підтвердження цього можна навести слова В.Винниченка, що “кожна людина закорінена в своїй землі, природному ландшафті, в культурному середовищі серед своїх людей, на оцій землі – в цьому корінь і основа національного чуття”³. Інший український вчений, фундатор вітчизняної географічної науки – С.Рудницький всебічно обґрунтував роль географічного фактора у становленні і розвитку української державності. Він виділяє п’ять рис (прикмет), які об’єднують індивідів у одну національну групу: 1) антропологічна

¹ Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере // Успехи современной биологии. – 1944. – №18. – С. 113–120.

² Монтеск’є Ш. Избранные произведения. – М., 1955. – С. 350–355.

³ Винниченко В. Відродження нації: в 3-х томах. – К., 1990. – Т.1. – С. 72–73.

расовість; 2) своєрідна мова; 3) питомі історичні традиції і устремління; 4) питома культура; 5) питома суцільна національна територія⁴.

Зупинимося на останній прикметі, яка цікавить зараз нас найбільше. Рудницький пише: “природа краю є матір’ю народу, що в ній живе. Ріжно вивинула природа ріжні народи Землі. Ескімос дістав у придане вічні леди й сніги на землі й крижане та багате всілякою живиною море, полінезієць – острови з розкішною рістнею, посіяні на теплому морі, араб – посушну пустиню й оази зі струнками пальмами, англієць – свій великий острів з мрачним та м’яким підсонням, українець – свої родючі луки і сонячні степи подалік від огнищ культури, зате при битому шляху страшних орд кочової Азії...В оцих природних ріжницях поміж краями Землі мають своє джерело тілесні й духовні ріжниці поміж народами Землі...Через людську психіку усі ці природні чинники обусловлюють ціле духове ество народу⁵.” Вчений висловлює думку, що для того, щоб зрозуміти дух народу, його політичне, культурне обличчя, треба в першу чергу вивчити природу краю, де живе цей народ. Територія рідного народу є одною з головних основ українського націоналізму, “бо кожен чоловік повинен любити рідний край, і знати його, бо дійсна любов коріниться тільки на знанню”⁶. Українська інтелігенція, вважає Рудницький, повинна “якнайпильніше взятися до пізнання природи рідного краю так лектурою, як і практично, розвивати на Україні туристику й мандрівництво”⁷.

В наш час, коли існує криза національної самосвідомості, ідеї Рудницького треба взяти в роботу і приділити увагу природі рідного краю, яка є могутнім чинником, що допоможе людині усвідомити свою приналежність до української нації. Особливо це стосується дітей та молоді. Національне виховання обов’язково повинно включати вивчення природи рідного краю з допомогою екскурсій, туристичних походів, експедицій та ін. Народна мудрість говорить: ”Краще один раз побачити, ніж сто разів почути”. Щось подібне маємо в цьому випадку: безперечно мова, фольклор, бесіди про націоналізм, - все це є необхідним для виховання сучасної молоді, проте не завжди воно може запалити дитяче серце, вразити уяву, викликати захоплення рідним народом. Коли ж дитина побачить на власні очі могутні Карпати, синьооке Полісся, безмежні степи, вона не забуде цього ніколи. Краса рідного краю назавжди бере людину в полон, змушує любити рідний край, усвідомлювати себе частиною нації, яка живе на цій землі. Необхідно, щоб в дитячу свідомість разом з мовою, піснею, звичаями ввійшли краєвиди України, щоб молодий українець ідентифікував себе з Карпатами, Дніпром, степами, а не з Альпами чи Нілом. Першим кроком у пізнанні природи України має бути пізнання своєї Малої Батьківщини, у нашому випадку Тернопільщини. Звісно, що потрібно намагатися побачити всі куточки нашої держави, але часто прагнучи відвідати загальновідомі місця (г. Говерла, оз. Світязь, Дніпро, Чорне море та ін.), ми забуваємо про те, що є біля нас. Нерідко можна зіткнутися з ситуацією, коли людина об’їхала майже всю Україну, але нічого не знає про Дністер, Товтри, Кременецькі гори, і нарікає, що в нас нема на що дивитися.

Тернопільщина має багато прекрасних куточків, просто їх ще не всі знають. Природу рідного краю треба не лише побачити, пізнати, а зробити складовою своєї

⁴ Рудницький С. До основ українського націоналізму / Чому ми хочемо самостійної України? – Львів: Світ, 1994. – С. 280–281.

⁵ Там само, С.290–291.

⁶ Там само, С. 291.

⁷ Там само, С. 296.

самосвідомості. Варто пам'ятати слова С.Рудницького: “В кого рідний край тільки мрачне теоретичне поняття, той ніколи не потрапить служити як слід рідному народові. Хто натомість дійшов до того, що цілим еством зіллявся з рідним краєм, пізнавши його як слід, добувши на лоні рідної природи нових великих сил, цей зрозуміє голос рідного краю й поведе рідний нарід дійсно його питомою розвитковою лінією до великої будучини”⁸.

ФОРМИРОВАНИЕ БИОЭТИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАЦИИ НАУКИ И ЭТИКИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ БИОЛОГИИ И ЭКОЛОГИИ

Бак В. Ф.

учитель биологии УВК № 11 г. Артёмовск Донецкой области

Доминировавшее в биологии XX в. мышление, основанное на методологии редуционизма, которое направлено на изучение отдельных структур и функций живой природы, в последнее время отошло на второй план, а ведущей стала системно-интеграционная методология, концентрирующая внимание на различного уровня биосистемах, начиная от молекулярного и заканчивая биосферным. Системный подход является основой новой методологии познания и мировоззрения. Интеграция науки и нравственности имеет глубокие исторические корни и основывается на гуманистической традиции, берущей своё начало в глубинах человеческой культуры. Согласно этой традиции, человек рассматривается как неповторимая уникальная ценность, отражающая в своей сути высшие принципы бытия, микрокосм, содержащий Макрокосм.

Научные открытия, которые совершаются на грани между веществом и энергией, живой материей и космой, естественнонаучным и гуманитарным знанием требуют объединения рационального (научного или эмпирического) подхода с иррациональным (интуитивным или метанаучным). Человечество подходит к осознанию единства нравственных и научных законов. «Настал момент понять, – пишет П. Тейяр де Шарден, – что удовлетворительное истолкование универсума <...> должно охватывать не только внешнюю, но и внутреннюю сторону вещей, не только материю, но и дух. Истинная физика та, которая когда-либо сумеет включить всестороннего человека в цельное представление о мире» [1].

Цель настоящего исследования – разработка и апробация методики формирования биоэтических знаний учащихся в процессе изучения школьного курса «Биология». Биоэтические знания – это биологические знания, которые позволяют раскрывать моральность законов природы и формировать этическое отношение к жизни во всех её проявлениях.

Проведенное исследование позволило сделать вывод о том, что ученикам целесообразно раскрывать общую основу биологической жизни и человеческих законов нравственности. Школьные знания биологии нуждаются в их подаче с позиции законов природы, которые едины с законами нравственной жизни человека. При таком подходе биологические знания приобретают биоэтическую направленность, формируя у

⁸ Там само, С. 296